

Povijest Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu

Bistrović, Magdalena

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:131:795712>

Rights / Prava: [Attribution 4.0 International](#)/[Imenovanje 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-06**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA INFORMACIJSKE I KOMUNIKACIJSKE ZNANOSTI
Ak. god. 2020./2021.

Magdalena Bistović

Povijest Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu

Završni rad

Mentor: izv. prof. dr. sc. Ivana Hebrang Grgić

Zagreb, 2021.

Izjava o akademskoj čestitosti

Izjavljujem da je ovaj rad rezultat mog vlastitog rada koji se temelji na istraživanjima te objavljenoj i citiranoj literaturi. Izjavljujem da nijedan dio rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz necitiranog rada, te da nijedan dio rada ne krši bilo čija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio rada nije korišten za bilo koji drugi rad u bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili obrazovnoj ustanovi.

Magdalena Bistović

Rodivši se u svijetu tišine, slike su bile moj veliki poticaj. Odlazak u knjižnicu je bio pravi doživljaj ali i motivacija da rano naučim čitati. Iz toga razloga odabrala sam ovu temu svog završnog rada - da upoznam NSK - "majku svih knjižnica" u Hrvatskoj.

Sadržaj

Sadržaj	ii
1. Uvod	1
2. Razvoj Nacionalne i sveučilišne knjižnice	3
2.1. Knjižnica Isusovačkog kolegija	4
2.2. Akademijina knjižnica.....	6
2.3. Knjižnica Pravoslavne akademije	10
2.4. Sveučilišna knjižnica krajem 19. i početkom 20. stoljeća.....	12
2.4.1. Nova zgrada na Marulićevu trgu.....	15
2.5. Hrvatska narodna i Sveučilišna knjižnica	19
2.5.1. Sveučilišna knjižnica neposredno nakon Drugoga svjetskog rata	20
2.5.2. Nacionalna i sveučilišna knjižnica.....	21
2.5.3. Današnja zgrada NSK	22
2.5.4. Digitalna knjižnica NSK	25
3. Zaključak	27
4. Literatura	28
Popis slika	30
Povijest Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu	31
Sažetak	31
History of the National and University Library in Zagreb	32
Summary	32

1. Uvod

U knjižnice, od samih začetaka njihova postojanja, ljudi nastoje pohraniti ono što im je važno da se sačuva za buduće naraštaje ili da im budu izvor informacija. Sam pojam *knjižnica* prema Hrvatskoj enciklopediji može se odnositi na „uređenu zbirku pisane, tiskane ili druge grafičke, zvučne, vizualne i elektroničke građe“, ali isti pojam odnosi se i na „naziv za zgradu ili prostor u kojem je zbirka smještena“, a većinom se radi o građevini koja je posebno projektirana i opremljena baš za tu svrhu Knjižnica. // Hrvatska enciklopedija. Mrežno izd. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=32130> (14. 5. 2021.).

. Tijekom godina razvijale su se različite vrste knjižnica koje su imale različit knjižnični fond pa samim time i različite korisnike.

U ovom radu opisuje se povijest Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (NSK) koja svoje početke bilježi još davne 1607. godine kada su isusovci dolaskom na naš teritorij osnovali kolegij na Gornjem gradu a uz njega i knjižnicu. . Do današnjih dana Knjižnica je promijenila nekoliko naziva ovisno o političkoj i društvenoj situaciji, ali i o organizaciji same knjižnice i ustanove unutar koje je djelovala. Vodili su je mnogi knjižničari i ravnatelji, koji su više ili manje svojim trudom i zalaganjem doprinijeli bogaćenju njenog fonda i isticanju njezine važnosti tijekom godina.

Kao i druge institucije, tako i NSK mora dati odgovore i rješenja za novonastale situacije i izazove. Posebnu pažnju mora usmjeriti na potrebe svojih korisnika. Oni sada više nisu, za razliku od prijašnjih vremena toliko fizički vidljivi. Zahvaljujući razvoju suvremene tehnologije nisu niti prostorno ograničeni. Stoga informacijski stručnjaci NSK sve više razumijevaju potrebu za transformacijom pojma knjižnice kako bi se prilagodili potrebama suvremenog korisnika.

Cilj ovog rada je pokazati razvojni put glavne Knjižnice u državi Hrvatskoj, koja ima dvojni funkciju – nacionalnu i sveučilišnu. Odredbom o obveznom primjerku ima nacionalno značenje, a kao sastavnicom Sveučilišta u Zagrebu ima važnu funkciju u visokoškolskoj nastavi.

2. Razvoj Nacionalne i sveučilišne knjižnice

Nacionalna i sveučilišna knjižnica hram je i riznica hrvatske pisane baštine, koja prikazuje hrvatski nacionalni identitet te svjedoči njegovom kontinuitetu do današnjih dana, a samim time ona je zapravo dnevnik hrvatskog naroda (Bratulić i Damjanović, 2007). Ni jedna nacionalna knjižnica pa tako ni NSK ne posjeduje svu pisanu baštinu jednog naroda, ali upravo zbog toga ona ima obavezu da nastoji popunjavati praznine u svojem fondu što NSK doista do današnjeg dana i čini.

Sam naziv Knjižnice svjedoči o njezinoj dvojnoj funkciji. Naime, ona je nacionalna, ali i sveučilišna knjižnica pa samim time provodi više funkcija i zadataka negoli bilo koja druga knjižnica u državi. NSK ima sljedeće funkcije.:

izgradnju, trajnu pohranu i zaštitu nacionalnog fonda *Croatice* (knjižni fond i neknjižna građa),

- izgradnju i održavanje reprezentativnog fonda strane stručne i znanstvene literature sa svih područja znanja (uz koordinaciju s ostalim znanstvenim knjižnicama),
- osiguravanje dostupnosti fondu primarno u svojstvu referentne knjižnice (katalozi / baze podataka i fizička dostupnost same literature i ostalih medija),
- izradu nacionalnih bibliografija (općih, tekućih i retrospektivnih te specijalnih),
- *ISSN* i *ISBN* centar za Hrvatsku i *CIP* službu,
- republički znanstveni informacijsko-referalni centar,
- selektivnu distribuciju obveznog primjerka (u Hrvatskoj i izvan nje),
- vođenje centralnih kataloga,
- nacionalni centar za među knjižničnu posudbu za Hrvatsku,
- nacionalni centar za zaštitu i preliminarnu zaštitu *Croatice*,
- nacionalni centar za *UDK*,
- knjižnični institut (znanstveno istraživanje, nova tehnologija, savjetovanje, permanentno obrazovanje, pomoć u nadzoru i planiranju knjižnične djelatnosti u Hrvatskoj),
- sudjelovanje u relevantnim međunarodnim programima i međunarodnu suradnju (međunarodna zamjena literature i razmjena informacija, *IFLA*, *UNESCO*, itd.).

S druge strane, autorice navode i obaveze knjižnice u provođenju njene sveučilišne funkcije:

- koordinacija izgradnje i održavanja knjižničnih fondova za potrebe Sveučilišta u Zagrebu (reprezentativnog fonda strane stručne i znanstvene literature, posudbenih zbirki s većim brojem primjeraka – osobito za potrebe visokoškolske nastave, fondova specijalnih zbirki),
- osiguravanje dostupnosti knjižničnih fondova na Sveučilištu putem zajedničkih baza podataka (središnja bibliografska i kataložna služba),
- sveučilišni informacijsko-referalni centar,
- sudjelovanje u edukaciji korisnika,
- koordinaciju, stručni nadzor i planiranje razvoja knjižnične mreže Sveučilišta.

2.1. Knjižnica Isusovačkog kolegija

Već je spomenuto da su isusovci došli u Hrvatsku na početku 17. stoljeća te su se svojim djelovanjem bitno razlikovali od dotadašnjih i kasnijih crkvenih redova koji su djelovali na tom području. Drugačiji su po tome što unose novosti u školstvo i razvoj knjižnica te je njihov dolazak usko povezan s osnivanjem srednjih, viših i visokih škola, tj. sveučilišta pa su zapravo oni zaslužni za utemeljivanje javnog školstva u katoličkom dijelu Europe. Tijekom 17. i 18. stoljeća oni su osnovali gimnazije diljem Hrvatske za izobrazbu ponajprije svjetovnjaka, a kod njih tri od ukupno šest otvorenih, osnovane su i tzv. Akademije, tj. visoke škole s filozofskim i teološkim fakultetima (u Zagrebu, Rijeci i Požegi). Upravo je iz zagrebačke Akademije nastalo sadašnje Zagrebačko sveučilište, a iz njezine knjižnice razvila se današnja Nacionalna i sveučilišna knjižnica. Smatra se da upravo osnivanjem isusovačkih knjižnica u Zagrebu i Rijeci, u Hrvatskoj započinje i akademsko, visokoškolsko knjižničarstvo. Isusovački kolegij je u Zagrebu osnovan 1606. godine, a već iduće godine isusovci otvaraju gimnaziju, tako da se upravo ta 1607. godina smatra početkom današnje Nacionalne i sveučilišne knjižnice (Glavan i Sršen, 2010). Isusovci Ivan Zanić i Petar Vragović bili su zaduženi za pripremu i uređenje rezidencije za buduće članove i za otvaranje gimnazije. Rojnić (1974) spominje dvojaku zadaću tadašnje knjižnice: morala je služiti rezidenciji, tj. kasnije kolegiju i gimnaziji koja je s vremenom počela otvarati nove razrede. Franjo Fancev, drugi sastavljač povijesti Knjižnice, spominje da je kolegij, uz sudjelovanje i dopuštenje Sabora, djelovao na zagrebačkom Gradecu i to u potpunosti prema isusovačkim propisima i pravilima te nije bio u nadležnosti državne uprave (Sečić, 2007). Prva pravila o radu knjižnica u uredbi isusovačkog reda *Regulae praefecti Bibliothecae* donesena su 1635. godine, a ona su se naravno odnosila i na knjižnicu Isusovačkog kolegija u Zagrebu. Stipanov (2015) spominje da se u tim pravilima uređuje uloga

i položaj predstojnika knjižnice, smještaj knjiga po strukama, katalog po strukama i abecedni raspored unutar struka, posudba knjiga izvan kolegija, nabava i čuvanje knjiga, itd. Pronađeni su i propisi iz toga doba u kojima se navode dužnosti predstojnika knjižnice prema kojima on mora čuvati knjige, nabavljati ih, baviti se njihovim posuđivanjem i vraćanjem, brinuti o čistoći knjižnice (Rojnić, 1974).

U samim počecima postojanja Knjižnice, važnu ulogu odigrao je ugarski plemić, diplomat i povjesničar Nikola Istvanffy koji je bio prvi izvan crkveni donator zagrebačkih isusovaca jer im je prilikom njihovog dolaska u Zagreb osigurao prihode za uzdržavanje, a 1609. godine Isusovačkom redu darovao je svoje imanje u Paukovcu (Glavan i Sršen, 2010). Također, u svojoj oporuci Isusovačkom kolegiju predao je velik dio svoje osobne knjižnice.

Na temelju istraživanja otkriveno je da je prvi predstojnik knjižnice bio Franciscus Szeghi dok je prvi knjižničar bio je Pavao Cyriani. Posao knjižničara u to doba uglavnom je bila dužnost koju su uz svoj primarni posao u kolegiju većinom obavljali njegovi rektori, predstojnici ili učitelji i to većinom na period od godinu dana. Sečić (2007) dodaje da je do 1710. godine dužnost knjižničara obavljao jedan od profesora tzv. nižih razreda (gimnazijskih razreda), a od 1713. godine profesor viših razreda ili sam rektor Kolegija. Samo ponekad je knjižničar bio netko kome je to bila jedina dužnost u Kolegiju. Neki hrvatski pisci i latinisti poput Franje Zdelara, Ivana Galjufa i Kazimira Bedekovića također su obavljali posao kolegijskih knjižničara. Prva kupnja knjiga zabilježena je 1619. godine, a za njihovu nabavu potrošeno je 50 zlatnih forinta. Svake godine potrošena je različita svota novaca na kupnju knjiga, ali Knjižnica je do knjiga dolazila i darovnicom. Upravo su razne darovnice i omogućile da Knjižnica preživi požar koji je zadesio kolegij 1645. godine te uništio većinu njenog tadašnjeg fonda.

Rojnić (1974) smatra da je Knjižnica u početku vjerojatno imala poseban smještaj, ali to još nije nužno bila posebna prostorija koja bi bila namijenjena samo za nju, već je kasnije za nju bio namijenjen zatvoren dio jedne prostorije iznad podruma. Sredinom 17. stoljeća gradila se nova zgrada Isusovačkog kolegija (današnji Klovićevi dvori na Gornjem Gradu, Slika 1), ali izgleda da se knjižnica preselila u novi prostor tek pedesetak godina nakon njegove izgradnje, a tamo je konačno imala vlastitu prostoriju. Stipanov smatra da je ta prostorija prema ukusu i običaju tadašnjeg vremena bila ukrašena slikama, a u njoj su bili smješteni globus i raznovrsne matematičke sprave (Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, 2007). Knjižnica je u toj zgradi tijekom vremena mijenjala svoje sjedište jer se u inventaru knjižnice iz 1773. godine

razlikuje stara prostorija knjižnice (*domus bibliothecae antiquae*) i nova prostorija (*bibliotheca actualis*) koja je bila smještena na drugom katu zgrade (Rojnić, 1974).

Glavan i Sršen (2010) ističu da iako su tada postojale i druge isusovačke knjižnice u Hrvatskoj, ona u Zagrebu bila je zasigurno najbogatija te je posjedovala najraznolikiji fond koji se sastojao od liturgijskih knjiga, teološke literature crkvenih otaca i učenih teologa, djela najznačajnijih antičkih latinskih i grčkih autora, povijesnih djela o povijesti Hrvatske, Ugarske i susjednih zemalja, filozofskih rasprava te književnosti i to ponajviše talijanske. Nadalje, dodaju da je djela hrvatske književnosti bilo značajno manje, ali se u knjižnici moglo pronaći sve tadašnje dostupne rječnike poput znamenitih djela hrvatskih leksikografa, Belostenčev *Gazophylacium* iz 1740. godine i *Lexicon latinum* dvojice zagrebačkih isusovaca Franje Sušnika i Andrije Jambrešića iz 1742. godine.

Slika 1. Zgrada (bivšeg) Isusovačkog kolegija – prvo sjedište Knjižnice

2.2. Akademijina knjižnica

Isusovački red raspušten je 1773. godine, ali je iz tog doba sačuvan inventarni popis Knjižnice prema kojem su knjige bile razvrstane u trinaest stručnih skupina te su tako bile razmještene i

po policama, a u to doba knjižnica je imala oko 6000 svezaka. Iako nije sačuvan niti jedan katalog Knjižnice, pretpostavlja se da je on postojao (Glavan i Sršen, 2010).

Marija Terezija je 1776. godine provela školsku reformu na temelju koje je u Zagrebu ustrojena Akademija znanosti kao viša škola za pravo, filozofiju i teologiju, a obaveze knjižničara trebao je obavljati profesor opće povijesti. Iste godine knjižnica tada bivšeg Isusovačkog kolegija prešla je u sastav Akademije, preimenovana je u Akademijinu knjižnicu te je s vremenom postala dostupna javnosti (Rojnić, 1974). Marija Terezija je upravu Akademije i gimnazije povjerila zagrebačkom biskupu Josipu Galjufu koji je imao zamisao da se u Zagrebu ustanovi sveučilište i javna knjižnica (Glavan i Sršen, 2010). Prvi knjižničar zagrebačke Akademije znanosti bio je Matija Kirinić, a tu dužnost obnašao je od 1776. godine, a zatim ga je 1780. godine zamijenio Josip Mikoczy. Kirinić je zapravo Knjižnicom upravljao u dva navrata: od 1776. do 1780. godine te od 1796. do 1805. godine (Sečić, 2007). Poznato je da je 1778. godine hrvatski povjesničar, teolog i pravnik Baltazar Adam Krčelić oporukom Knjižnici ostavio najbolji dio svoje biblioteke, tj. 757 svezaka i 50 rukopisa, među kojima se nalazio i Gundulićev *Osman, Misal* crkve zagrebačke iz 1500. godine, prvo izdanje *Razgovora ugodnoga* Andrije Kačića-Miošića iz 1756. godine (Rojnić, 1974). Tih godina Knjižnica je obogatila svoj fond knjigama koje su pristizale iz drugih zatvorenih Isusovačkih kolegija, a 1779. godine Hrvatsko kraljevsko vijeće izdvojilo je novac kako bi se otkupila knjižnica iz ostavštine grofa Stjepana Nickya čime je znatno obogaćen knjižni prirodnoznanstveni fond nasuprot humanističkom sadržaju Krčelićeva dara (Glavan i Sršen, 2010). Sečić (2007) piše da koliko je do sada poznato, tijekom svojeg prvog razdoblja upravljanja Knjižnicom, Kirinić se nije baš stigao mnogo baviti njome koja je inače u tom periodu bila nesređena, ali je tijekom drugog upravljanja nastavio sređivati Knjižnicu izradom kataloga koji je započeo njegov prethodnik.

Josip Mikoczy je upravljao Knjižnicom od 1780. do svoje smrti 1796. godine, a 1789. godine napustio je nastavu i u potpunosti se posvetio Knjižnici koju je započeo sređivati s velikim trudom (Sečić, 2007). On je sasvim preuredio Knjižnicu i unio preinake u raspored knjiga koji je vrijedio za vrijeme Isusovačkog kolegija tako što je knjige podijelio u sedam glavnih stručnih skupina: teologiju, pravo, filozofiju, medicinu, matematiku, povijest i filologiju, s brojnim podskupinama, unutar kojih su se knjige redale po veličini. Također je posvetio veliku pažnju katalogima (Rojnić, 1974). Krajem 18. stoljeća u doba josefinizma (vladavine austrijskog cara Josipa II) Knjižnica doživljava značajno osiromašivanje svog fonda jer su 1789. godine njene najvrjednije knjige bile poslane u knjižnicu Sveučilišta u Pešti čime je fond Knjižnice zapravo

prepolovljen. Također, 1784. godine Teološki fakultet se odvojio od Akademije znanosti pa se također dio knjiga izvukao iz Akademijine knjižnice i predao biskupskom sjemeništu (Glavan i Sršen, 2010). Verona (1987) navodi da bi brojčano stanje knjižnoga fonda krajem 18. stoljeća moglo biti preko 2800 svezaka. Idući knjižničar iza Mikoczya kojeg spominje Sečić (2007) bio je Franjo Klohammer koji je tu funkciju obnašao od 1805. do 1814. godine, ali nisu pronađeni podaci o nekom konkretnom rezultatu njegova rada u Knjižnici.

Nakon godina siromašnog rada Knjižnice, do napretka dolazi početkom 19. stoljeća kada su se vrhovni ravnatelj školstva u Hrvatskoj Josip Sermage i novi knjižničar Akademijine knjižnice Ladislav Žužić (bio je knjižničar od 1814. do 1834. godine), 1816. godine izborili da Knjižnica dobiva besplatni primjerak svakog izdanja objavljenog na Sveučilištu u Pešti. Car Franjo I. 1818. godine posjetio je Zagreb i pritom obišao Knjižnicu nakon čega ju je proglasio otvorenom za javnost. Iste godine u Knjižnici je uređena čitaonica u koju se moglo ući dva puta tjedno u danima kada nije bilo nikakve obuke. Knjižnica je zatim polako počela opet bogatiti svoj fond primitkom darovnica Eleonore Patačić, biskupa Vrhovca i Stjepana pl. Brigljevića. Također, od 1816. godine upisuju se obveznice za obnovu Knjižnice jer je zgrada već tada bila u prilično lošem stanju, a posebice je mnogo stradala tijekom rata protiv Napoleona, kada su se u zgradu 1813. godine smjestili francuski zarobljenici, koji su se privremeno zadržali u Zagrebu na putu za Osijek.

Nakon što je knjižnica 1818. otvorena za javnost, čelništvo Akademije odlučilo je poslati poziv javnosti kako bi pomogli Knjižnici darivanjem novca ili knjiga. Sastavljen je Proglas *Slavnoj domovini* na hrvatskom, latinskom i njemačkom jeziku koji je naišao na dobar odaziv, a takvi pozivi uslijedili su još dva puta do sredine 19. stoljeća čime se isticala važnost Knjižnice za javni i društveni život (Glavan i Sršen, 2010).

U doba kada je Knjižnicom upravljao Ladislav Žužić počinje signiranje knjiga, a najstarije signature sastoje se od rimskog broja, latiničnoga velikog slova i arapskog broja koji su označavali policu, pretinac i redni broj knjige u pretincu (Hebrang Grgić, 2018). Knjižni fond je tako do kraja kolovoza 1819. godine porastao na 11 000 svezaka, a 1836. godine porastao je na 15 000 svezaka. Međutim, zgrada Knjižnice je i dalje propadala, bilo je potrebno popraviti krov, žlijeb, a sama zgrada bila je puna vlage, te je Sermage o svom trošku platio neke popravke u njoj.

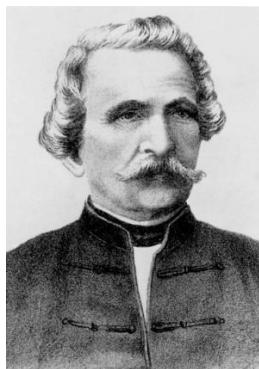
Ugarsko namjesničko vijeće 1837. godine Akademijinoj knjižnici odobrava primitak obveznog primjerka svake knjige tiskane u Hrvatskoj i Slavoniji te se od te godine Knjižnica neslužbeno

naziva Narodna akademska knjižnica ili na latinskom *Nationalis Academica Bibliotheca*. Mihelčić (2007) ističe kako se upravo u tom imenu isticala njezina dvojna funkcija koja je ostala njezino trajno obilježje – obrazovna i nacionalna.

Članovi Akademije su na sve moguće načine pokušavali i dalje privući novčana sredstva u Knjižnicu i obogatiti njezin fond koji se s vremenom bogatio i novim darovima Eleonore Patačić te kasnije oporučnom ostavštinom Tome Mikloušića te darovnicama grofa Karla Petra Sermagea i Emerika Domina. U to vrijeme postojao je i proračun za nabavu knjiga, ali jedan dio njega trošio se na njihovo uvezivanje. Naravno, novčanim sredstvima mogle su se nabavljati knjige prema potrebama korisnika dok su darovima dolazile knjige koje možda i nisu bile toliko aktualne ili tražene. Zanimljiva je bila i ideja zamjene dubleta s drugim knjižnicama kako bi se povećao fond Knjižnice što se djelomično i ostvarilo. Međutim, Kukuljević se 1840. godine žalio Ugarskom namjesničkom vijeću da školska zaklada Akademiji ne šalje nikakve godišnje novčane svote za kupovanje knjiga. U svojem dopisu čak navodi da su profesori sami iz svojih plaća morali nabavljati knjige koje su im trebale (Verona, 1987). Prije toga također je uputio žalbu u vezi stanja zgrade te je iznio prijedlog da bi se ona svakako trebala nadograditi, a tek je 1946. godine stigao pristanak za neke popravke.

S naglim porastom fonda pojavile su se i brige oko smještaja i popisivanja knjiga. U to doba Knjižnica je vjerojatno ostala u svojim starim prostorijama s obzirom na to da ne postoje zapisi koji bi spominjali promjenu prostorije, ali postoji zapis o naručivanju polica za knjige iz 1818. godine (Rojnić, 1974). Velika većina knjiga bila je na stranom jeziku: francuskom, njemačkom i latinskom. Iako je Knjižnica stekla traženu autonomiju, priznanje od kralja i uvjete za daljnji napredak, ona je ustvari propadala, te se nitko nije htio prihvatiti njezina organiziranog vođenja. Antun Kukuljević je taj zadatak doslovno nametnuo Matiji Smodeku (Slika 2) 1841. godine koji je tu funkciju htio izbjeći, ali je posao morao ipak prihvatiti nakon što ga je na dužnost potvrdilo Ugarsko namjesništvo. Smodek je na dužnosti ostao trideset i tri godine i formalno doveo u red unutarnje stanje knjižnice, no nije ju znatno unaprijedio osim što je inzistirao na njezinom urednom vođenju (Glavan i Sršen, 2010), a za vrijeme njegovog vođenja Knjižnice 1848. godine prekinuti su svi odnosi između Hrvatske i Ugarske te su zbog toga u knjižnicu prestale dolaziti knjige tiskane u Pešti (Rojnić, 1974). Međutim, Verona (1987) iznosi zanimljiv podatak kako je Smodek pokušao dobiti plaću za svoj rad u Knjižnici i čitaonici jer je vođenje i brigu o knjižnici nekoliko godina radio sam i bez naknade. Pošto mu je molba za nagradu nekoliko puta bila odbijena ili na nju nije dobio odgovor, konačno je sastavio popis svih poslova koje je morao obavljati te je naposljetku njegova molba odobrena. Autorica

uspoređuje Žužića i Smodeka te piše da su obojica bili veliki rodoljubi, ali su tu ljubav prema domovini pokazivali na različite načine. Žužić je bio poduzetan s idejama kako će svojoj domovini priskrbiti veliku i značajnu knjižnicu dok se Smodek povodio idejom da od neuredne knjižnice koju je preuzeo stvori dobro organiziranu i uređenu ustanovu kojom će se svi moći lako služiti.

Slika 2. Portret Matije Smodeka, knjižničara Akademijine knjižnice

2.3. Knjižnica Pravoslavne akademije

Godine 1850. uvedena je školska reforma koja je odredila da se filozofija kao studij izdvoji iz Akademije te kao predmet uvrsti u nastavu sedmih i osmih razreda gimnazije. Tim činom je u sastavu Akademije ostao samo studij prava pa je ona preimenovana u Pravoslavnu akademiju. Kao rezultat odvajanja fond knjiga vezanih za studij filozofije također je izdvojen iz Knjižnice kao i njezina muzejska zbirka. Ban Jelačić je 1852. godine Knjižnici potvrdio pravo primanja obveznih primjeraka iz Hrvatske i Slavonije. Međutim, Matija Smodek, tadašnji knjižničar, u svojim dopisima spominje nemar dostavljanja tih obveznih primjeraka te se žali na tiskare, urednike časopisa i novina i navodi da postoje neki listovi koji od početka svojeg objavljivanja čak dvije ili tri godine nisu poslali ni jedan primjerak. Hebrang Grgić (2018) spominje da se *Naputak o radu knjižnice* objavio 1852. godine, a u njemu se objašnjava način odabira upravitelja, dužnosti knjižničara (nabavlja djela, poslužuje čitatelje i čuva knjižnicu), način nabave, radno vrijeme, način zaduživanja i sl. Akademijina Knjižnica je imala i svoju čitaonicu koja je radila od 1819. godine, a Smodek izvješćuje da su se njome najviše služili gimnazijski učenici i studenti Pravoslavne akademije, a razlog slabog korištenja je bila i slaba rasvjeta na kojoj se štedjelo do 1873. godine dok nije uvedena plinska rasvjeta (Sečić, 2007). Baltazar Bogišić, hrvatski znanstvenik, je 1860-ih pokrenuo pitanje osnivanja velike, jedinstvene i

centralne sveučilišne knjižnice (ujedinjenjem Pravoslavne akademije, Narodnog muzeja i Nadbiskupije), ali se njegova ideja nije realizirala.

Dana 22. lipnja 1856. godine donesena je carska odluka prema kojoj se odredio stalni godišnji iznos namijenjen Knjižnici: 400 guldena za nabavu, 200 guldena za knjižničara i 50 guldena za ostale troškove (Glavan i Sršen, 2010). Tada, kada su konačno u Knjižnicu počela stizati stalna novčana sredstva, ona je mogla pristupiti sistematskoj izgradnji fonda s publikacijama koje su bile potrebne profesorima i studentima. Već te školske godine postepeno se počeo mijenjati omjer kupljenih i darovanih knjiga u korist kupljenih. Valja spomenuti i tajnika Ministarstva bogoštovlja i nastave Josefa Alexandra von Helferta koji je Pravoslavnoj akademiji ponudio sve pravne i državnopravne publikacije koje Knjižnica još nije imala (Verona, 1987).

Godine 1857. Knjižnica je preseljena u nove prostorije tada već Pravoslavne akademije u zgradi na Katarininom trgu (Slika 3), a prvi puta uređena je i zasebna prostorija u funkciji čitaonice. Knjige su bile smještene na 36 visokih polica za knjige s dubokim pretincima tako da su bile raspoređene u dva reda, a postojala je i sobica u kojoj su se odlagali duplikati (Rojnić, 1974). Smodek je katalogizirao čitav fond: načinio je abecedni katalog u obliku listića, te još jedan katalog u formi knjige: mjesni, abecedni i stručni (Glavan i Sršen, 2010). Na početku svoje uprave Smodek je naišao na nered u posuđivanju knjiga pa je ograničio njihovo posuđivanje izvan Knjižnice na profesore Akademije i gimnazije i na druge obrazovane i ugledne osobe (Rojnić, 1974). U izvješću koje je napisao za školsku godinu 1859./1860. stoji da fond knjižnice broji otprilike 15 910 knjiga, brošura, rukopisa i zemljopisnih karata, a do kraja školske godine 1873./1874. taj broj porastao je na 19 881 jedinica građe (Verona, 1987) Matija Smodek ostao je na čelu Knjižnice do prve godine po otvorenju modernog Sveučilišta (1874.) dakle, do 1875. godine (Glavan i Sršen, 2010).

Slika 3. Zgrada Pravoslavne akademije na Gornjem gradu prije dogradnje 2. kata

2.4. Sveučilišna knjižnica krajem 19. i početkom 20. stoljeća

Utemeljenjem modernog Sveučilišta Franje Josipa I., Akademijina knjižnica 1874. godine dobiva naziv Sveučilišna, čime joj se, kao sastavnom dijelu Sveučilišta pojačava važnost i uloga u visokoškolskoj nastavi. Iduće godine knjižničar postaje Ivan Kostrenčić koji je imao samo 31 godinu, ali je do tada već godinama radio u Bečkoj knjižnici kao knjižničar i arhivar znanstvenoistraživačkog profila. Nevoljko se iz inozemstva vratio u Hrvatsku, ali je izjavio da to čini zbog domoljublja. Plan mu je bio uređivanje Sveučilišne knjižnice prema tadašnjim austrijskim sveučilišnim knjižnicama koje je dobro poznao, ali je ujedno imao doticaj i sa suvremenom organizacijom europskog knjižničarstva. On je prvi hrvatski profesionalni knjižničar i po zvanju i po stručnoj spremi, a na čelu Sveučilišne knjižnice nalazio se do 1911. godine (Glavan i Sršen, 2010).

Godine 1876. Sveučilišna knjižnica dobila je svoja pravila koja se još nazivaju i *Kostrenčićevim pravilima* koja nalažu nabavu isključivo knjiga na hrvatskom jeziku ili knjiga koje se odnose na Hrvatsku ili „pobratimske zemlje“ (južnoslavenske) ponajprije zbog ograničenosti sredstava kojima je Knjižnica raspolagala (Glavan i Sršen, 2010). Rojnić (1974) navodi da je knjižničar u to doba imao veliku samostalnost u nabavi knjiga i u stručnim poslovima. Naravno, prilikom nabave knjiga morao je uzeti u obzir potrebe Sveučilišta, ali je morao i obraćati pažnju na želje članova Jugoslavenske akademije i drugih učenjaka. On sam je popisao poslove knjižničara u to doba: upravljanje ukupnim poslovanjem i inventarom Knjižnice, administrativni poslovi i financijsko poslovanje, praćenje izdavačke djelatnosti u pojedinim znanostima te odabir naslova za nabavu, skrb o održavanju knjižničkog fonda, katalogizacija i inventarizacija, dopisivanje s raznim ustanovama te usluživanje i upućivanje korisnika (Sečić, 2007).

Na Strossmayerovu inicijativu Kostrenčić razmišlja o ujedinjenju većih knjižnica u Zagrebu u jednu, središnju instituciju. Godine 1875. proveo je sjedinjenje Narodnog muzeja sa Sveučilišnom knjižnicom pa je tom prilikom i *Vinodolski zakon* postao dijelom njezina fonda, a 1877. godine pokrenuo je i pitanje pripajanja knjižnice Jugoslavenskoj akademiji znanosti i umjetnosti (JAZU) i Metropolitane, no unutar same Akademije vladalo je neslaganje oko te odluke pa pripajanje nije provedeno (Glavan i Sršen, 2010). „Kostrenčić se zalagao i za združivanje knjižnice s Metropolitanom, ali na način da se Kaptol odrekne vlasništva nad knjigama“ (Glavan i Sršen, 2010 : 132). Međutim, Kaptol ne samo da se nije odrekao vlasništva nad knjigama, nego je čak tražio da jedan njihov knjižničar, sa Kaptola nadgleda postupanje sa fondom koji im je prepustio na čuvanje (Glavan i Sršen, 2010).

U doba njegovog ravnateljstva Knjižnica je obogatila svoj fond knjižnicom bana Nikole Zrinskog te Gajevom knjižnicom. Primivši knjižnicu Nikole Zrinskog obogatila je svoj fond za oko 530 svezaka i 26 rukopisa, a Gajevom knjižnicom je dobila oko 16 000 svezaka i više od 700 rukopisa čime je fond Knjižnice znatno obogaćen starim hrvatskim knjigama. Također, cijelo to vrijeme i dalje je primala darovnice u knjigama, a Kostrenčić se ujedno potrudio i u nabavi strane znanstvene literature te pretplate na časopise. Zakon o tisku iz 1875. godine određuje Knjižnici primanje obveznih primjeraka knjiga te izdanja druge vrste, ali samo iz Hrvatske i Slavonije pa je knjige iz drugih dijelova zemlje trebalo nabavljati kupnjom. Počeo je pojačano kupovati političke i književne novine te drugu građu iz drugih hrvatskih krajeva, posebice iz Dalmacije. Kostrenčić je poslije 1880. godine počeo sustavno skupljati stare hrvatske knjige (izdanje *Judite* Marka Marulića iz 1522. godine, *Postile* Antuna Vramca iz 1586. godine, *Glagoljski brevijar* iz 1493. godine), a pogotovo je vodio brigu o nabavi knjiga hrvatskih pisaca na drugim jezicima. U razdoblju od 1892. do 1896. godine kupljeno je mnogo vrijednih knjiga pa čak i cijelih knjižnica od antikvarijata u Parizu, Frankfurtu, Beču i drugim mjestima. Godine 1904. nabavljen je velik broj knjiga iz Znanstvenog antikvarijata Mirka Breyera u Zagrebu. Također je svake godine preko dekanata pojedinih fakulteta od profesora tražio popis nove nastavne i ostale potrebne literature koju su oni predlagali za nabavu (Glavan i Sršen, 2010).

Godine 1894. uputio je dopis Odjelu za bogoštovlje i nastavu Kraljevske zemaljske vlade sa zamolbom da se preuredi jedna čitaonica u kojoj bi se u posebnim ormarima čuvali rukopisi i stare knjige što je i bilo odobreno pa se počelo s izradom novih kataloga rukopisa i starih knjiga čime je utemeljena Zbirka rukopisa i starih knjiga. Danas se u Zbirci čuvaju najstariji rukopisi kao *Vinodolski zakon*, *Vrbnički statut* i *Istarski razvod* te najstarije tiskane knjige poput *Misala po zakonu rimskoga dvora* iz 1483. godine, djela Marka Marulića, Hanibala Lucića ili Marina Držića. Sečić (2007) spominje da je povremeno sustavno upotpunjavao i zbirke pojedinih vrsta građe, npr. pučkoškolskih i srednjoškolskih udžbenika, školskih izvještaja, kalendara i dr. što zapravo u Knjižnici gotovo nitko od korisnika nije tražio, ali je ona ipak pripadala nacionalnom fondu. Glavan i Sršen (2010) pišu da je shvatio praktičnu ulogu Knjižnice u unapređenju školskog, znanstvenog i kulturnog standarda pa je nabavljao mnoge enciklopedije, rječnike, zbornike, stručne časopise. On sam je govorio da je novim nabavkama u vrijeme njegovog vodstva Knjižnica uspjela stvoriti fond kojim se ne mogu pohvaliti ni mnoge starije sveučilišne knjižnice (Blago nacionalne i sveučilišne biblioteke, 1982).

Tek se 1884. godine osoblje Knjižnice povećalo za još jednog pisara, a do tada je Ivan Kostrenčić sve zadaće u Knjižnici obavljao sam, tj. pomagao mu je jedan pomoćni knjižničar. Pri kraju Kostrenčićeve uprave u Knjižnici je radilo sedam činovnika s fakultetskom spremom, a među tim osobljem bili su kasniji ravnatelji Velimir Deželić i Franjo Fancev te Elza Kučera, prva profesionalna knjižničarka u Hrvatskoj (Glavan i Sršen, 2010).

Kostrenčić je odmah po preuzimanju dužnosti voditelja Knjižnice upozorio na problem prostora, a problem je rastao s obzirom na to da je Knjižnica neprekidno povećavala fond i postepeno širila svoje djelatnosti. On je još 1876. godine vizionarski spominjao potrebu podizanja nove zgrade za Knjižnicu što bi bilo jedino pravo i dugoročno rješenje problema pa se za tu ideju borio i zauzimao idućih godina (Rojnić, 1974). Problem je privremeno riješen kada je 1883. godine Knjižnica preseljena u zgradu Sveučilišta u Donjem gradu, tj. današnju zgradu Pravnog fakulteta u Zagrebu (Slika 4). Od tada ona sve više služi svojoj namjeni: đaćka čitaonica dobiva više mjesta (60) te se produljuje njezino radno vrijeme, a broj posudbi naglo raste (Glavan i Sršen, 2010). U toj zgradi Knjižnica je dobila đaćku te profesorsku čitaonicu, a od 1894. godine i čitaonicu rijetkih knjiga (Rojnić, 1974).

Slika 4. Današnja zgrada Pravnog fakulteta u Zagrebu

Konačno 1899. godine Vlada u Sabor šalje prijedlog za podizanje nove zgrade Sveučilišne knjižnice, ali je tek 1906. godine počeo aktivan rad na tom projektu. Tijek radova može se vidjeti na Slici 5. Konačno 14. ožujka 1907. godine Sabor je donio zaključak o gradnji knjižnice, a 1909. godine raspisan je natječaj za gradnju. Na temelju natječaja prihvaćen je nacrt zagrebačkog arhitekta Rudolfa Lubynskog. Ban Tomašić je 1910. godine uvjetovao da u novoj zgradi bude smješten i arhiv, a u rano proljeće 1911. godine započinje gradnja knjižnice (Glavan i Sršen, 2010).

Slika 5. Zgrada Knjižnice na Marulićevom trgu u izgradnji

2.4.1. Nova zgrada na Marulićevu trgu

Veličanstvena nova zgrada Sveučilišne knjižnice, remek-djelo secesijske arhitekture, dovršena je 1913. godine, a sve u njenom novom prostoru bilo je podređeno pohrani i korištenju knjiga. Unutrašnji prostor bogato je ukrašen slikama i reljefima hrvatskih umjetnika pod vodstvom Vlahe Bukovca, a sama zgrada zaštićena je kao spomenik kulture. Stipanov (2015) piše da se

radilo o istinskom predvorju hrama znanja, što je takva knjižnica svojim sadržajem doista i bila. Dodaje da se Knjižnica tada ubrajala među tzv. velike knjižnice, s više od 125 000 svezaka, kakvih je tada u svijetu popisano samo 325. Nova je zgrada bila poticaj za novu organizaciju i uređenje Knjižnice (i) u vezi njezine dvojne funkcije, koju je novi ravnatelj Velimir Deželić htio potvrditi i promjenom naziva u Zemaljska i sveučilišna biblioteka, ali njegov prijedlog nije prihvaćen. Iako je nova zgrada uvelike pomogla u rješavanju dotadašnjih problema Knjižnice, u njoj je također bilo nekih propusta, npr. spremište za knjige bilo je smješteno u južnom dijelu zgrade gdje su knjige bile izložene djelovanju sunca, a glavne čitaonice koje su bile smještene u sredini zgrade imale su premalo svjetla. Preseljenje Knjižnice s današnjeg Trga Republike Hrvatske na današnji Marulićev trg izvršeno je u samo desetak dana u listopadu 1913. godine, dok je Knjižnica čitavo vrijeme bila otvorena korisnicima. Slika 6. prikazuje njezin vanjski izgled.

Slika 6. Zgrada Knjižnice na Marulićevom trgu

Već je spomenuto da je na čelu Knjižnice Kostrenčića zamijenio Velimir Deželić koji je odmah uveo neke novine u poslovanje Knjižnice, pa su tako primjerice novi knjižničari koji su se primali u službu morali imati položen ispit (Glavan i Sršen, 2010) Nakon preseljenja Knjižnice knjige je zbog novog smještaja trebalo presignirati te je uvedena tzv. tekuća signatura (*numerus currens*) (Rojnić, 1974), a Deželić je imao pune ruke posla oko presigniranja s obzirom na to da mu je Kostrenčić ostavio Knjižnicu s 284 velika ormara knjiga, 40 manjih ormara rukopisa, rijetkih i dragocjenih knjiga i 40 ormara knjiga u priručnim knjižnicama velike i profesorske čitaonice, 49 velikih svezaka inventarnih repertorija i 12 „Dnevnika prinavljanja“ za godine 1899. – 1910 (Sečić, 2007). Početkom Prvog svjetskog rata Deželić je uvidio da Knjižnica ne prima mnogo tiskane građe poput manifesta, oglasa, proglašenja, plakata i sl. pa je Vladi uputio

zahtjev za dostavom takve građe u kojem je tražio i dostavu kazališnih oglasa te dopuštenje za kupnju političkih novina. Uvidjevši da su mnogi nakladnici nemarni, predložio je da se za dostavu obveznog primjerka zaduže tiskare što je također bilo prihvaćeno i odobreno. Po uvođenju pisaćeg stroja krenula je izrada stručnog kataloga koji je Deželić podijelio na petsto struka. Katalog je dovršen 1918. godine i predan korisnicima na uporabu. Stipanov (2015) dodaje da su prvi put kataložni listići bili napravljeni prema međunarodnom formatu, pa su prema tome izrađene i kataložne ladice. Deželić je ujedno uveo i među-knjižničnu posudbu, a u novoj organizaciji Knjižnice uveden je i Hrvatski odjel za sveukupnu hrvatsku tiskanu riječ. Također je od Vlade tražio promjenu *Pravila za biblioteku* iz 1876. godine kako bi se i studentima i ostalim građanima omogućila posudba knjiga, a ne samo akademikima, profesorima i znanstvenicima što je do tada bio slučaj i praksa, a njegov je zahtjev odobren. Slika 7 prikazuje prostranost velike čitaonice.

Slika 7. Velika čitaonica Sveučilišne knjižnice na Marulićevom trgu

Deželić je 1914. godine dogovorio smještaj Metropolitane u novoj zgradi Knjižnice na pedeset godina. U prosincu 1916. godine izvršena je primopredaja fonda i navedena građa se i sada nalazi na istoj lokaciji, ali danas je to zgrada Hrvatskog državnog arhiva. . Godine 1918. dolaze knjige iz knjižnice bana Tomašića koju je on oporučno ostavio Sveučilišnoj knjižnici, radilo se o 15 000 svezaka uglavnom povijesne i pravne literature. Bez Tomašićeve ostavštine, Knjižnica je krajem 1918. godine posjedovala fond od 145 630 svezaka.

Razvojem i unapređenjem Sveučilišta otvarale su se nove katedre, a s njima i knjižnice katedri (seminara). Kako je Sveučilišna knjižnica dio istog sustava, njezina uprava traži da se te knjižnice sjedine s matičnom bibliotekom“ (Glavan i Sršen, 2010 : 137).

U rujnu 1918. godine Vlada tada još uvijek Trojedne kraljevine u sastavu Austrougarske donosi novelu o Sveučilištu pa su u Knjižnici uvedena zvanja ravnatelja, knjižničara i vježbenika uz prijašnje zvanje pristava. Do promjene ravnatelja dolazi 1919. godine kada Franjo Fancev postaje novi ravnatelj Knjižnice te on u ožujku 1921. godine Senatu Sveučilišta podnosi nacrt „Statuta“ knjižnice u kojem je predložio njezin novi naziv: „Kraljevska narodna i univerzitetska biblioteka u Zagrebu“, ali njegov prijedlog kao i onaj raniji Deželićev nije prihvaćen. Fancev je htio uvesti raspored stručnih poslova u knjižnici prema školskoj spremi službenika tako da bi se stručnim poslovima bavilo osoblje s fakultetskom spremom. Ujedno je nastojao urediti organizaciju Knjižnice, ponajprije što se tiče njenog kataloga i smještaja knjiga u spremištu. Tih godina djelovanje Knjižnice proširilo se i na izradu bibliografija.

U ožujku 1919. godine kao poseban odjel knjižnice osnovana je Grafička zbirka, a danas se u njoj prikupljaju, čuvaju i daju na korištenje crteži, grafike, grafičke mape i druga građa likovno dokumentarnog sadržaja te je ona reprezentativan primjer vrijedne i sustavno prikupljane građe od izuzetne važnosti (Glavan i Sršen, 2010). Iste godine 5. srpnja Ministarstvo unutarnjih poslova izdaje Naredbu prema kojoj se svaka tiskana knjiga mora slati u Narodnu biblioteku u Beogradu u tri primjerka, a po jedan u Sveučilišnu knjižnicu u Zagrebu i Licejsku knjižnicu u Ljubljani. Godine 1920. Knjižnica je primala oko 250 stranih časopisa, ali taj broj se sljedećih dvadesetak godina nije puno povećao. U poslijeratno doba sredstva predviđena za nabavu knjiga bila su znatno niža i gotovo neznatna, ali i dalje su u Knjižnicu dolazili obilni darovi u obliku književnih ostavština poznatih javnih osoba, pisaca, političara: 1919. godine Knjižnica je zaprimila oporučnu ostavštinu generala Marka Czerliena, a nakon toga i one Milana Amruša i Ise Kršnjavija, a 1924. godine iz Beča je stigla golema ostavština Vatroslava Jagića (Glavan i Sršen, 2010).

Oko 1924. godine Knjižnica je već posjedovala fond od 303 096 svezaka od čega je 53 438 pripadalo Metropolitani. Fond knjiga se doslovno udvostručio otkada je Knjižnica preseljena u novu zgradu, ali njeno vodstvo ponekad je donosilo i pogrešne odluke, npr. na Deželićev prijedlog početkom 1919. godine odgođen je uvez novinske građe što je uzrokovalo njeno ubrzano propadanje (Glavan i Sršen, 2010)..

Od 1927. do 1943. godine ravnatelj Knjižnice bio je Mate Tentor koji se zbog nedovoljno iskustva većinom oslanjao na stručnjake koji su u to vrijeme radili u Knjižnici. Zadnjih godina prije umirovljenja bio je glavni urednik Hrvatske retrospektivne bibliografije, koja se sustavno pripremala od 1941. godine (Sečić, 2007. Osnovano je novo nadzorno tijelo pod nazivom

Knjižnični odbor koji je postojao od školske godine 1932./1933. do početka Drugog svjetskog rata, a služio je uređenju odnosa između Sveučilišta i Knjižnice (Glavan i Sršen, 2010).

Vlada Banovine Hrvatske Uredbom o Sveučilištu od 12. rujna 1940. godine utvrđuje da je Sveučilišna knjižnica „ujedno i Narodna knjižnica“. Još 1929. godine uveden je stručni ispit za knjižničare, a Eva Verona je bila prva naša knjižničarka s višom stručnom spremom koja je pristupila ispitu. Do 1940. godine glavni izvor financiranja Knjižnice bile su dažke pristojbe, a puno manje državna sredstva, osim školske godine 1939./1940. kada je Banovina Hrvatska izdvojila znatnija financijska sredstva. Knjižnica je i dalje povećavala fond darovima pa je 1940. godine on bio oko 350 000 svezaka, a broj korisnika se stalno povećavao. U školskoj godini 1939./1940. osnovan je i stručni Fotografski laboratorij Sveučilišne knjižnice iz kojeg je nastao poseban odjel za zaštitu knjižnične građe, koji je pratio i sustavno primjenjivao najnovije metode, postupke i uređaje za zaštitu knjiga i druge knjižnične građe i tako spašavao brojne primjerke, i rijetke unikate od propasti (Stipanov, 2015).

2.5. Hrvatska narodna i Sveučilišna knjižnica

Godine 1942. doneseni su novi propisi o obveznim primjercima, a 1943. godine Knjižnica je odvojena od Sveučilišta i nazvana *Hrvatska narodna i sveučilišna biblioteka*. Od 1943. do 1945. godine njezin ravnatelj bio je Marko Orešković. Tijekom 20. stoljeća Hrvatska je čak više puta mijenjala državnopravni okvir, ali je svaki od tih sustava poštovao integritet Knjižnice kao institucije, a pogotovo Sveučilišne knjižnice kao najvažnijeg čimbenika domaćeg knjižničarstva. Pošto je bio ravnatelj tijekom ratnog doba, Orešković je posebno zaslužan za zaštitu i čuvanje knjižničnog fonda tijekom tog perioda, a posebice se to odnosi na dragocjene knjige i rukopise koje je pohranio u posebno izgrađenom bunkeru u podrumu koji je bio siguran od bombardiranja.

Ratno doba je bilo posebno izazovno za rad u Knjižnici, a Glavan i Sršen (2010) pišu da su i prije, i za vrijeme i nakon rata u Sveučilišnoj knjižnici radili isti ljudi koji su i u tim najtežim okolnostima smogli osobne snage nadići ideološke okvire i pronaći način rada koji neće ugroziti njihovo radno mjesto. Dodaju da su oni bili svjesni da o njihovom savjesnom obavljanju posla ovisi neka buduća, objektivna interpretacija prošlosti tako da su s mnogo poštovanja tretirali svaku knjigu koja se nalazila u fondu Knjižnice.

2.5.1. Sveučilišna knjižnica neposredno nakon Drugoga svjetskog rata

Nakon završetka Drugog svjetskog rata Saveznom uredbom o Centralnoj državnoj biblioteci Demokratske Federativne Jugoslavije iz 1947. godine određeno je osnivanje središnjih republičkih knjižnica u novoj državi sa šest federativnih jedinica. U Hrvatskoj je tu funkciju nosila već postojeća Sveučilišna knjižnica koja je od 1945. godine opet dobila prijašnji službeni naziv. Sredinom travnja 1946. godine donesena je Uredba Republike Hrvatske kojom je bilo određeno da Sveučilišna knjižnica proslijedi obvezne primjerke ostalim važnijim knjižnicama u Hrvatskoj, a propisi koji su doneseni 1954. i 1960. godine samo su to potvrdili.

U doba ravnatelja Matka Rojnića, koji preuzima tu funkciju 1945. godine, Knjižnica se profilira kao vodeća knjižnična ustanova u Hrvatskoj u kojoj stasaju generacije knjižničarskih stručnjaka. On je bio pokretač i obnovitelj Knjižnice nakon završetka Drugog svjetskog rata, a Stipanov (2015) piše da je svojim stručnim ugledom i zauzimanjem uspio da se 1954. godine u Knjižnici održi godišnja 20. skupština IFLA-e, koja se inače svake godine održava u drugoj zemlji, da bi se sastali knjižničari iz raznih zemalja te izmijenili i raspravili o svojim iskustvima. Sečić (2007) ističe njegovo zauzimanje oko prikupljanja hrvatske građe tiskane izvan Hrvatske i njegov aktivan rad i doprinos u području izrade hrvatske bibliografije. Iste godine kada je postao ravnatelj, organizirao je Zbirku muzikalija i Zbirku zemljopisnih karata i atlasa koje su i danas jedna od velikih vrijednosti i posebnosti Knjižnice. Danas se u Zbirci muzikalija, između ostaloga, nalazi i rukopis *Ljubavi i zlobe* Vatroslava Lisinskog, a u Zbirci zemljopisnih karata i atlasa više od 70 % građe odnosi se na područje Srednje, Južne i Jugoistočne Europe. Ujedno je aktivno radio na profesionalizaciji knjižničarske struke i na organizaciji matične službe. Zalagao se za razvoj stručnog nadzora rada i mreže knjižnica u Hrvatskoj. Za vrijeme njegova ravnateljstva naša knjižničarska stručnjakinja Eva Verona stekla je svjetski ugled radom na abecednom katalogu i objavljivanjem njegova pravilnika. Rojnić je također stvorio organizacijske preduvjete u strukturi same Knjižnice koji su kasnijih godina omogućili provođenje u djelo ideje informatizacije (Glavan i Sršen, 2010). Knjižnica doživljava preuređenje ustrojstva 1947. godine kada su osnovani odjeli za nabavu knjiga, za tiskane knjige i za posudbu knjiga. Prvi mikročitač postavljen je u Knjižnici 1945. godine, a prvi laminator nabavljen je 1957. godine.

2.5.2. Nacionalna i sveučilišna knjižnica

Prema Zakonu o bibliotekama iz 1960. godine Knjižnica je dobila ime *Nacionalna sveučilišna biblioteka*, a uskoro mijenja naziv u *Nacionalna i sveučilišna biblioteka* te je tim Zakonom utvrđena njezina uloga središnje matične knjižnice u Republici i matične knjižnice za knjižnice fakulteta, fakultetskih i sveučilišnih ustanova, visokih škola i za druge opće i specijalne naučne knjižnice (Blago Nacionalne i sveučilišne biblioteke, 1982). Iduće godine objavljene su Upute za određivanje matičnih knjižnica, a na temelju njih i Zakona, Knjižnica među ostalim potiče suradnju knjižnica, usklađuje rad matičnih knjižnica i pomaže im u obavljanju poslova matične službe, potiče i prati razvoj knjižnica i knjižnične struke i izrađuje prijedloge i stručne upute, brine se o stručnom obrazovanju i usavršavanju održavanjem tečajeva, stručnih sastanaka i organiziranjem prakse (Stipanov, 2015). Knjižnica dobiva i niz posebnih zadaća posebice one koje se odnose na izradu nacionalne bibliografije, skupnih (središnjih) kataloga, unaprjeđivanje knjižničarske struke, usavršavanje i obrazovanje knjižničarskih kadrova, koordinaciju i unaprjeđivanje rada i suradnje s ostalim knjižnicama u Hrvatskoj.

Pravila Knjižnice donesena su 1962., a Statut knjižnice 1967. godine. Nakon toga 1973. godine objavljen je Zakon o bibliotečnoj djelatnosti pa nakon toga Knjižnica ambiciozno širi svoje djelovanje: pokriva obvezan primjerak i popunjavanje nacionalnog fonda, ali radi i na izdavanju tekuće hrvatske bibliografije knjiga i članaka u periodici, čak se nastavlja rad započet na retrospektivnoj bibliografiji (Glavan i Sršen, 2010). Tih godina Knjižnica definitivno i službeno preuzima zadaću središnje knjižnice – uvodi se među knjižnična posudba prema inozemstvu i osniva se posebni odjel za razvoj i unapređivanje stručnog rada u hrvatskim knjižnicama.

Godine 1962. osnovani su Bibliografski odjel i Tehnički odjel, a u Knjižnici je uređena knjigovežnica koja je zajedno s postojećim laboratorijem i s radionicom za restauraciju bibliotečne građe ušla u sastav Tehničkog odjela. Nabavljen je i stroj za impregniranje, tj. laminiranje oštećenih listova 1960. godine, a već sljedeće godine započinje se s restauratorskim radovima u zaštiti knjiga, rukopisa i druge knjižnične građe, ponajprije nacionalne i znatnije oštećene građe (Stipanov, 2015). Nabavljen je i stroj za dezinfekciju knjiga 1967. godine koji su koristile i druge knjižnice u Hrvatskoj. Počela se provoditi zamjena knjiga i to u većoj mjeri s Engleskom i Austrijom, a u manjoj mjeri s Francuskom i SAD-om.

Krajem 1968. godine u Knjižnici je radilo samo 89 radnika što je zapravo malen broj za knjižnicu te veličine i vrste, važnosti i opsega poslova. U to doba ona je primala mala sredstva

za nabavu knjiga i časopisa te je njezina zgrada odavno postala malena za velik fond knjiga. Knjige su bile gusto nabite na policama spremišta, a podovi svih katova spremišta bili su pokriveni hrpama knjiga. Zbog svega toga došlo je do oštećivanja knjiga i novina koje su izrađene na osjetljivom papiru koji se tada koristio.

Stipanov (2015) spominje da su se u drugoj polovici 70-ih godina u obradi knjiga, a zatim i periodičkih publikacija počeli primjenjivati međunarodni standardi, utemeljeni na Pariškim načelima, u čemu je jednu od ključnih uloga imala naša Eva Verona.

Rojnića na mjestu ravnatelja 1977. godine mijenja Veseljko Velčić koji je pokrenuo niz društvenih i stručnih akcija za pripremu informatizacije poslovanja Knjižnice te njenu preobrazbu u središte hrvatskog knjižničnog sustava. Zahvaljujući njenoj Knjižnica je poboljšala svoj društveno-ekonomski status te je uspio gotovo udvostručiti broj zaposlenika u njoj. Napokon je 1982. godine pokrenuo izdavanje *Građe za hrvatsku retrospektivnu bibliografiju* na kojoj se radilo već više od četrdeset godina (Sečić, 2007).

Već 1980. godine u Knjižnici započinje informatizacija djelatnosti, ponajprije obrade i katalogizacije. Prvi stupanj informatizacije obuhvaćao je bibliografsko-katalošku obradu građe i to prvo omeđene publikacije čime je Knjižnica prestala s ručnom obradom knjiga, a kasnije se to proširilo i na periodiku, sve druge oblike knjižnične građe (stare knjige, rukopise, zemljopisne karte i atlase, muzikalije, gramofonske ploče, CD-e, diskete...) uključujući i najnovije audiovizualne medije i informatičke zapise (Stipanov, 2015). Iste godine osnovan je i Audiovizualni centar, a sve te promjene i inovacije omogućile su da već 1984. godine Knjižnica započne s izradom kataloškog zapisa za knjigu još u tijeku njezina tiskanja u suradnji najprije sa Školskom knjigom, a kasnije i drugim hrvatskim nakladnicima.

2.5.3. Današnja zgrada NSK

S obzirom na to da je Knjižnica stalno dobivala novu građu, s godinama joj zgrada u kojoj je bila smještena više nije odgovarala. Pri tome problem nije predstavljao samo premalen prostor već i problemi poput temperature, vlažnosti, pristupa. Taj nedostatak prostora odražavao se i na suvremenu organizaciju korisničkih službi, radne prostore, ali i primjeren smještaj zbirki građe posebne vrste. Zakonom iz 1971. godine predviđala se izgradnja nove zgrade Knjižnice, ali je natječaj za projekt raspisan tek osamdesetih godina. Kamen temeljac položen je 1988. godine. Konačno, zgrada nove Nacionalne i sveučilišne knjižnice svečano je otvorena 28.

svibnja 1995. godine (do 1990. godine zvala se Nacionalna i sveučilišna biblioteka). Nova zgrada Knjižnice obilježena je vizualnom otvorenošću i prostranošću, a Stipanov (2015: 309) je gotovo pjesnički opisuje i ističe „vidljivost“ njezina velikog predvorja “prema svim četirima stranama svijeta kao i prema gore, i u širinu i u visinu, poput raširenih ruku, kao da govori da ona svoje korisnike rado očekuje i dočekuje raširenih ruku i da im pruža sve što im je potrebno, na licu mjesta, u svojim prostorima ili posredstvom suvremene informacijske i komunikacijske tehnologije.” Glavan i Sršen (2010) napominju da je nakon otvorenja Sveučilišna knjižnica i dalje ispunjavala sve svoje sveučilišne zadaće te se otvarala korisnicima na nov način: puno više građe bilo je izloženo u slobodnom pristupu, što u staroj zgradi na Marulićevom trgu nije bio slučaj. Takvim funkcioniranjem Knjižnica je izgledom i funkcionalnošću slijedila primjer engleskih knjižnica u kojima je najvažniji sam korisnik i od njega sve polazi. Slika 8 prikazuje njezin vanjski stakleni dio koji kao da priziva posjetitelje da zavire u nju.

Slika 8. Zgrada današnje Nacionalne i sveučilišne knjižnice

Ivan Mihel postaje ravnatelj Knjižnice 1990. godine, pa su ga zapali poslovi oko preseljenja Knjižnice i uspostave novog ustroja i organizacije na novoj lokaciji. Težio je poboljšanju informatizacije i osuvremenjivanju poslovanja u zgradi koja ima prostor za izložbe i javna događanja, prostrani informacijski odjel te na katu otvoreni pristup knjigama u prostranim čitaonicama. Upravo je Mihel zaslužan za otvoreni pristup knjigama i javne računalne kataloge dostupne putem interneta (Sečić, 2007).

Zakon o knjižnicama koji je donesen 1997. godine propisuje primitak obveznih primjeraka iz Hrvatske, pa su od tada svi nakladnici dužni dostaviti obvezna primjerke svih tiskovina NSK. Također je prvi put propisana i obveza dostave CD-a, DVD-a i mrežnih tekstova.

Knjižnica je konačno počela dobivati i iseljenički tisak koji je uključivao publikacije brojnoga hrvatskog iseljeničtva koje se nastanilo diljem svijeta te publikacije hrvatskih manjina u okolnim zemljama. Naime, za vrijeme socijalističke Jugoslavije unošenje iseljeničkih knjiga bilo je često strogo zabranjeno, ali su pojedinci u iseljeničtvu ipak uporno slali knjige i časopise Knjižnici, iako većina tih publikacija nije stigla do knjižnice. . Unatoč svim zaprekama, jedan dio tih publikacija (knjige, časopisi, novine) dospio je u Knjižnicu te je na temelju njih osnovana Zbirka iseljeničkog tiska. Hanž piše da je u bivšoj državi ta građa u Knjižnici bila odvojena, isključena iz upotrebe i držana u strogoj tajnosti (Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, 2007).

Novi ravnatelj 1998. godine postao je Josip Stipanov koji je tu funkciju obnašao do umirovljenja 2007. godine. Značajno je da su u doba njegova ravnateljstva digitalizirani stari abecedni katalozi Knjižnice koji su dostupni na njenim mrežnim stranicama te je organizacijski i stručno poboljšao rad korisničkih službi. Tih godina u Knjižnici započinje s radom Centar za stalno stručno usavršavanje knjižničara te je ona postala nezaobilazno središte mnogih i raznolikih kulturnih događanja (Sečić, 2007).

Godine 2005. donesen je Statut knjižnice kojim se definira oblik središnjeg knjižničnog sustava Sveučilišta u Zagrebu. Također, od iste godine Nacionalna i sveučilišna knjižnica punopravna je članica Europske knjižnice koja je zapravo besplatna online usluga u kojoj su objedinjene zbirke i katalozi europskih nacionalnih i znanstvenih knjižnica pa korisnici mogu pronaći i dohvatiti više od 200 milijuna izvora iz zemalja članica. Petrušić i Šalamon-Cindori (2013) ističu da Europska knjižnica već mnogo godina teži prikupljanju, obradi, zaštiti i trajnoj pohrani cjelokupne europske kulturne baštine koja je zabilježena i sačuvana u nacionalnim knjižnicama. Dodaju da je članstvo NSK u ovoj knjižnici osiguralo njenu veću vidljivost i pristup katalozima, zbirkama i dragocjenostima.

Tihomil Maštrović je bio ravnatelj Knjižnice od 2007. godine kada je obilježeno 400 godina postojanja Knjižnice te je tom prigodom objavljen i niz članaka poznatih hrvatskih ličnosti koji su na neki način povezani s Knjižnicom. O daljnjem razvoju i modernizaciji Knjižnice brinuli su i još uvijek brinu njezini idući ravnatelji: Dunja Seiter-Šverko (2011. – 2015.), Tatijana Petrić (2015. – 2020.) i trenutna ravnateljica Ivanka Stričević koja je na toj funkciji od 2020. godine.

Hrvatsku knjigu u Knjižnici predstavlja nacionalni fond – *Croatica*, koja obuhvaća rukopise, publikacije i ostalu knjižnu građu ako ona udovoljava barem jednom od ovih kriterija: hrvatski

autor, hrvatski jezik, hrvatski izdavač, govori o Hrvatskoj odnosno Hrvatima (Sečić i Turčin, 1991). Sva građa koja je popisana u nacionalnoj bibliografiji trajno se čuva u Knjižnici u dva primjerka – arhivski i unikat. Arhivski primjerak se ne daje na korištenje te je namijenjen trajnom čuvanju dok se unikat može koristiti u čitaonicama i iznimno posuđivati međuknjižničnom posudbom. Samo se primjerci znanstvene i stručne literature *Croatice* mogu posuđivati izvan Knjižnice i dati na raspolaganje u slobodnom pristupu, a te primjerke Knjižnica je posebno nabavila baš za tu svrhu.

Knjižnica i u ovo suvremeno doba skuplja pisanu baštinu hrvatskog naroda tako da je u 21. stoljeću proširila svoj fond npr. izvornim rukopisima Vesne Parun, djelom oporuke na talijanskom jeziku na listu pergamenta književnika Petra Hektorovića, rukopisnom ostavštinom Miroslava Krleže (članci, drame, eseji, govori, novele, pjesme, romani i dr. u rasponu od 1914. do 1981. godine), primjerkom djela o sudskome procesu Petru Zrinskomu i Franu Krstu Frankopanu iz 1671. godine, rukopisnom ostavštinom Mate Ujevića te mnogim drugim značajnim i vrijednim djelima iz hrvatske povijesti.

Knjižnica je ujedno veoma aktivna na međunarodnom planu jer organizira različite izložbe, predstavljanja, predavanja, okrugle stolove, koncerte, svečanosti, skupove i dr. čime je postala poznato kulturno središte. Ona je ujedno dio različitih međunarodnih programa i aktivni je sudionik međunarodnih stručnih zbivanja (Mihalić, 2005).

Knjižnica se neprestano nastoji modernizirati i pratiti najnovije trendove pa su i putem njezine mrežne stranice dostupni kataložno-bibliografski zapisi njezina cijelog fonda kao i tekuće bibliografije knjiga, časopisa te priloga u časopisima i zbornicima. Stipanov (2015) ističe da se internetske opcije Knjižnice svakim danom sve više koriste, a broj korisnika koji u nju dolaze poglavito radi studiranja i učenja te proučavanja, ne samo da ne opada nego i raste.

2.5.4. Digitalna knjižnica NSK

Knjižnica mora svoje usluge i građu prilagoditi potrebama korisnika. Ona mora odgovoriti i dati rješenja u novonastalim situacijama i izazovima. Pogotovo to sada dolazi do izražaja u ovom vremenu pandemije virusa SARS-CoV-2 gdje korisnici knjižnica sve manje fizički ulaze u prostore knjižnica. Današnji korisnik želi imati mogućnost da u što kraćem vremenu pronađe željenu informaciju, bez da mora otići u knjižnicu i tamo pretraživati hrpu informacija. No, informacijski stručnjaci NSK kao da su predvidjeli današnje trendove, jer oni su već prije tridesetak godina počeli razumijevati potrebu za transformacijom pojma knjižnice i

primjenjivati suvremene tehnologije. Naime oni su početkom devedesetih godina započeli s projektima digitalizacije, odnosno pretvaranje analogne građe u digitalnu. No, analogna građa nije stavljena u drugi plan, NSK je i dalje čuvarica pisane riječi pohranjene na tradicionalni medij. S druge strane ona je sa svojim stručnjacima vrlo profesionalna i odgovorna, spremna u svakom trenutku odgovoriti na izazove i potrebe svojih korisnika, te uz tradicionalne zbirke razvija i digitalne zbirke. Portal Digitalne zbirke (digitalna.nsk.hr) NSK predstavlja središnje mjesto okupljanja digitalnih zbirki Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu. Portal je uspostavljen je 2016. godine kako bi se omogućio pristup zbirkama digitalne i digitalizirane građe Knjižnice bez obzira na mjesto pohrane. Sama naslovnica portala Digitalne zbirke omogućuje pregledavanje građe pohranjene u sustav Digitalne knjižnice prema vrsti građe i putem tematskih portala. Putem odabira vrste građe: knjiga, rukopisna građa, vizualna građa, kartografska građa, glazbena građa. Putem tematskih portala odlazi se direktno na mrežne stranice pojedinog portala poput Hrvatskog arhiva weba, Nacionalnog repozitorija disertacija, završnih i diplomskih radova, Digitaliziranih novina i časopisa, Zvuka prošlosti, Virtualne izložbe NSK. Korisnik takve digitalne knjižnice, ne mora sada više biti lokalni, nego on postaje globalni, pa samim time i NSK prerasta okvire jedne nacionalne države i postaje svjetski vidljiva.

3. Zaključak

Knjižnice od samih početaka svojeg postojanja do današnjeg dana imaju važno mjesto u životima ljudi. Ljudsko pamćenje je prolazno, ali zbog toga postoje naši zapisi, koje prenosimo na sljedeće generacije kako bi i one znale kako izgleda prošlost čovječanstva, prošlost jedne nacije. S malim zakašnjenjem i u Hrvatskoj su počele nicati knjižnice različitih vrsta, prvo one crkvene i privatne, a nakon toga i javne. Od svih knjižnica koje su godinama postojale unutar hrvatskog naroda, izdigla se ona koju su početkom 17. stoljeća začeli isusovci donijevši sa sobom na naš teritorij nov pogled na potrebu obrazovanja. Ispočetka se radilo o maloj knjižnici Isusovačkog kolegija koja nije imala ni posebnu prostoriju za svoj tada siromašan knjižni fond. Zatvaranjem isusovačkog reda, Knjižnica postaje dio novoosnovane Akademije te mijenja naziv i postaje Akademijina knjižnica. Međutim, pojavom josefinizma te odvajanjem Teološkog fakulteta od Akademije, Knjižnica gubi velik dio svog fonda te je postala bitno osiromašena. Svjetlije doba za Knjižnicu počinje početkom 19. stoljeća kada ona počinje primati obvezne besplatne primjerke iz Pešte, a kasnije i iz Hrvatske i Slavonije i kada u nju počinju pristizati brojne darovnice. Sredinom 19. stoljeća ona opet mijenja svoj naziv te postaje Pravoslavna knjižnica, te opet gubi dio fonda pošto je ime promijenjeno kao rezultat odvajanja studija prava od Akademije. U to doba Knjižnica je preseljena u zgradu Pravoslavnog fakulteta čime je olakšan problem oko smještaja knjiga, a i konačno su joj počela pristizati godišnja novčana sredstva. Do promjena njena naziva dolazi opet 1874. godine nakon utemeljenja Sveučilišta, te Knjižnica počinje nositi naziv Sveučilišna knjižnica. Knjižnica konačno doživljava izgradnju zgrade namijenjenu čuvanju njenog fonda tek 1913. godine, a o važnosti tog događaja svjedoči i činjenica da su brojni umjetnici pod vodstvom Vlahe Bukovca sudjelovali u njenom unutrašnjem uređenju. Knjižnica zatim u kratkom periodu opet mijenja svoj naziv. Ona je od 1943. godine poznata pod imenom Hrvatska narodna i sveučilišna biblioteka, a već 1945. godine vraća joj se naziv Sveučilišna knjižnica. Konačno, današnji naziv Nacionalna i sveučilišna knjižnica dobiva 1960. godine čime je potvrđena njezina uloga središnje i matične knjižnice u Hrvatskoj te njena dvojna funkcija. Do današnjih dana Knjižnica se svake godine sve više modernizira kako bi pratila tijek razvoja ostalih knjižnica u svijetu. Pri tome je neophodno uvođenje informacijske tehnologije, otvaranje novih odjela unutar Knjižnice, ali i ne manje važno izgradnja nove velike zgrade koja konačno u sebi može pohraniti svo blago koje godinama skuplja i čuva.

4. Literatura

Blago Nacionalne i sveučilišne biblioteke. (1982) Zagreb : Nacionalna i sveučilišna biblioteka.

Bratulić, J.; Damjanović, S. (2007) *Blago Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu: 400. obljetnica: katalog izložbe, 22. veljače – 22. svibnja 2007.* Zagreb: Nacionalna i sveučilišna knjižnica.

Glavan, D.; Sršen, I. (2010) *Povijest zagrebačkih knjižnica: kulturnopovijesni uvod.* Zagreb: Fortuna. .

Hebrang Grgić, I. (2018) *Kratka povijest knjižnica i nakladnika: s kodovima i aplikacijom.* Zagreb: Naklada Ljevak.

Knjižnica. // Hrvatska enciklopedija. Mrežno izd. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=32130> (14. 5. 2021.)

Nacionalna i sveučilišna knjižnica. Dostupno na: <https://www.nsk.hr/> (7. 6 2021.)

Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu // digitalna.nsk.hr. Dostupno na: <https://digitalna.nsk.hr/pb/?projekt> (28.4.2021.)

Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu // www.nsk.hr. Dostupno na: <https://www.nsk.hr/category/zbirke/> (28.4.2021.)

Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu: 1607. – 2007.: u povodu 400. obljetnice. (2007) Zagreb : Nacionalna i sveučilišna knjižnica.

Nacionalne knjižnice. // Hrvatska enciklopedija. Mrežno izd. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=32130> (14. 5. 2021.)

Mihalić, M. Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu kao članica Konferencije ravnatelja europskih nacionalnih knjižnica. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske, 48,2 (2005), str. 1–13. Dostupno na: [https://www.hkdrustvo.hr/datoteke/146/vbh/God.48\(2005\),br.2](https://www.hkdrustvo.hr/datoteke/146/vbh/God.48(2005),br.2) (30. 3. 2021.)

Mihelčić, G. 400. obljetnica kontinuiranog djelovanja Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu. // Pro tempore : časopis studenata povijesti, 4 (2007), str. 113–114. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/63311> (30. 3. 2021.)

Petrušić, R.; Šalamon-Cindori, B. (2013) Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, knjižnica mjeseca u Europskoj knjižnici. // *Kemija u industriji: časopis kemičara kemijskih inženjera Hrvatske*, 62,9-10 (2013), str. 351–354. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/107098> (30. 3. 2021)

Rojnić, M. (1974) *Nacionalna i sveučilišna biblioteka*. Zagreb : Hrvatsko bibliotekarsko društvo.

Sečić, D. (2007) *Kraljevska sveučilišna knjižnica u Zagrebu: razvoj i djelovanje srednjoeuropske knjižnice od 1874. do 1918*. Zagreb: Nacionalna i sveučilišna knjižnica.

Sečić, D. Ravnatelj knjižnica prethodnica i današnje Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu: prilog u povodu obilježavanja njezine 400. godišnjice. // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*, 50,3 (2007), str. 1–15. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/22602> (30. 3. 2021.)

Sečić, D., Turčin, V. Nacionalna i sveučilišna biblioteka u Zagrebu – realizacija knjižnice s dvojnog funkcijom. // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*, 34 (1991), str. 1-4; 21–44. Dostupno na: <http://dzs.ffzg.unizg.hr/text/nsbzst.htm> (30. 3. 2021.)

Stipanov, J. (2010) *Knjižnice i društvo: od potrebe do mogućnosti*. Zagreb: Školska knjiga.

Stipanov, J. (2015) *Povijest knjižnica i knjižničarstva u Hrvatskoj – od početaka do današnjih dana*. Zagreb : Školska knjiga.

Verona, E. (1987) *Prinosi povijesti Akademijine knjižnice (sadašnje Nacionalne i sveučilišne biblioteke) u Zagrebu : 1814 – 1874*. Zagreb : Hrvatsko bibliotekarsko društvo.

Popis slika

Slika 1. Zgrada (bivšeg) Isusovačkog kolegija – prvo sjedište Knjižnice. Preuzeto s: https://www.inyourpocket.com/zagreb/klovicevi-dvori-gallery_4029v#&gid=1&pid=1 (15.6.2021)

Slika 2. Portret Matije Smodeka, knjižničara Akademijine knjižnice. Preuzeto s: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=56817> (15.6.2021)

Slika 3. Zgrada Pravoslavne akademije na Gornjem gradu prije dogradnje 2. kata. Preuzeto s: <http://croatia.eu/index.php?view=article&lang=1&id=35> (15.6.2021)

Slika 4. Današnja zgrada Pravnog fakulteta u Zagreb. Preuzeto s: <https://www.srednja.hr/oznaka/pravni-fakultet-zagreb/> (15.6.2021)

Slika 5. Zgrada Knjižnice na Marulićevom trgu u izgradnji. Preuzeto s: https://hr.wikipedia.org/wiki/Knji%C5%BEnica_na_Maruli%C4%87evu_trgu (15.6.2021)

Slika 6. Zgrada Knjižnice na Marulićevom trgu. Preuzeto s: <https://www.zagreb.info/ritam-grad/nadanasnjidan/kulturni-pomak-zagrebu-marulicevom-trgu-otvorena-zgrada-nacionalne-sveucilisne-knjiznice/85963/> (15.6.2021)

Slika 7. Velika čitaonica Sveučilišne knjižnice na Marulićevom trgu. Preuzeto s: <https://www.google.com/search?q=Velika+%C4%8Ditaonica+Sveu%C4%8Dili%C5%A1ne+knji%C5%BEnice+na+Maruli%C4%87evom+trgu&sxsr=ALeKk01nhV4rBATE7uOSiljLmRd1PCG3ww:1624018563027&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=2a> (15.6.2021)

Slika 8. Zgrada današnje Nacionalne i sveučilišne knjižnice. Preuzeto s: <https://www.nsk.hr/> (15.6.2021)

Povijest Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu

Sažetak

Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu (NSK) se razvijala i proširivala djelokrug svojega djelovanja postavši od male knjižnice jednog kolegija sveučilišnom i nacionalnom knjižnicom. Početak 17. stoljeća označava i početak NSK koja se tijekom povijesti javlja pod različitim nazivima. Međutim, ono što je važno za nastanak i razvoj NSK je dolazak isusovaca u Hrvatsku, otvaranje njihovih gimnazija s knjižnicama. Godine 1607. osnovali su gimnaziju na Gradecu s knjižnicom koja je imala knjižničara i svoj unutarnji ustroj. Odredbom o obveznom primjerku 1816. i 1837. NSK je počela stjecati nacionalno značenje. Godine 1874. dobiva i pridjev „sveučilišna“, čime joj se kao sastavnicom Sveučilišta pojačava uloga u visokoškolskoj nastavi. Tako se tijekom četiri stoljeća neprekidnog djelovanja razvila današnja Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, koja je središnja knjižnica Republike Hrvatske i Sveučilišta u Zagrebu, stožerna je ustanova hrvatske kulture, znanosti i obrazovanja te javna ustanova od nacionalnog značenja.

Ključne riječi: isusovci, knjižnica, digitalizacija, Nacionalna i sveučilišna knjižnica

History of the National and University Library in Zagreb

Summary

National and University Library in Zagreb (NSK) has been developing and spreading its scope of activity since it was a small library of an institute until these days when it has become a university and national library. The beginning of the 17th century is also the beginning of the story about this library which has changed its official name a couple of times during the history. The arrival of Jesuits to Croatia and their establishment of gymnasiums with their libraries are of utmost importance to the foundation and development of NSK. They founded a gymnasium with a library on Gradec in 1607 which had its librarian and internal organization. In 1816 and 1837 Regulations about mandatory samples were introduced which resulted in NSK gaining a national significance. Then in 1874 NSK got the “university” part of its name which made it more important and influential in Croatian higher education. It has been more than 400 years since its foundation and during the time NSK has been developing continually. It has become the central library in Croatia and University in Zagreb and major cultural, scientific, educational and public institution of national significance.

Keywords: Jesuits, library, digitalization, National and University Library

|